

Ljubo Jurčić*

UDK 330.341(497.5):339.923
JEL Classification E66, F15

EUROPSKA UNIJA: HRVATSKA ANTE PORTAS¹

Hrvatska će formalno završiti svoj tranzicijski proces pristupanjem u punopravno članstvo u Europskoj uniji. Proces promjena od socijalističkog društva i gospodarstva ka demokratskom i tržišnom sustavu trajao je skoro 23 godine, pod pretpostavkom da Hrvatska formalno postane članica 2013. godine. Naslovi dosadašnjih uvodnih radova u zborniku s tradicionalnog savjetovanja Hrvatskog društva ekonomista počinjali su sa "Quo Vadis Croatia...?". Ovaj put taj naslov izostavljamo budući da je Hrvatska na kraju čvrstog i sigurnog puta ka Europskoj uniji. Hrvatska je na pragu Europske unije. Hrvatsko društvo ekonomista je kroz aktivnosti svojih članova pratilo proces tranzicije Hrvatske, ukazivalo na prilike koje se Hrvatskoj i drugim tranzicijskim zemljama stvaraju kroz proces demokratizacije i stvaranja tržišnog gospodarstva, ali isto tako upozoravalo na opasnosti koje donosi tranzicijski proces. Zbornici radova s tradicionalnih savjetovanja HDE-a u Opatiji su svojevrsna novija (dvadesetogodišnja) hrvatska ekonomska i polit-ekonomska povijest. Budući da je hrvatska povijest puno duža, kako politička tako i ekonomska, u zbornicima se mogu naći i radovi koji opisuju ekonomsku povijest Hrvatske i prije početka tranzicije. U najvećoj mjeri, radovi u Zbornicima, a još više izlaganja na tradicionalnim savjetovanjima, su analiza različitih mjera ekonomske politike koje su različiti nositelji vlasti poduzimali u proteklih dvadesetak godina. Opći zaključak svih naših aktivnosti jest da Hrvatska mora imati aktivnu ekonomsku politiku, a aktivna

* Lj. Jurčić, prof. dr. sc., Ekonomski fakultet Zagreb, predsjednik Hrvatskog društva ekonomista.

¹ Ovaj rad je dio uvodnog izlaganja na 20. Tradicionalnom savjetovanju Hrvatskog društva ekonomista, Opatija 14. 11. 2011. - 16. 11. 2011. i prethodno je objavljen u Zborniku radova "Ekonomska politika Hrvatske u 2013. godini".

ekonomska politika mora se oslanjati na odgovarajuću koncepciju i strategiju razvoja.

Ključne riječi: tranzicija, neoliberalizam, država blagostanja, Europska unija, velika transformacija.

1. Dvadeset godina hrvatske tranzicije

Padom socijalizma početkom devedesetih, povijest kao da se definitivno priklonila liberalnom kapitalizmu označujući ga neospornim pobjednikom i univerzalnim modelom budućeg uređenja svijeta. To je bio neki oblik konzervativne revolucije koja je prikazana kao povijesna nužnost i koja će snagom “nevidljive ruke” slobodnog tržišta osigurati narodima svijeta stabilnost, mir i blagostanje. Razvoj društva (države) shvaćen je kao opća privatizacija, liberalizacija i deregulacija pri čemu će ekonomski rast nastupiti kao prirodni rezultat tržišnog automatizma. Hrvatska je prihvatila taj koncept ekonomskog razvoja, ali i kao politiku tranzicije. Trebalo je samo velikom brzinom provesti liberalizaciju, privatizaciju, deregulaciju i osigurati neovisnost centralne banke i za par godina trebali smo se naći u društvu blagostanja. To se nije dogodilo i nije se moglo dogoditi jer liberalni koncept je politička ideologija, a ne ekonomska doktrina. Iza “nevidljive ruke” kod razvijenih zemalja uvijek postoji “nevidljiva” uloga države koja se samo na svjetlu dana pojavi u razdobljima kriza, a u ostalim vremenima djeluje nevidljivo, ali snažno u poticanju razvoja svoga gospodarstva kroz stvaranje novih nacionalnih, efikasnijih i konkurentnijih proizvoda i nacionalnih poduzetnika. Tržište ne stvara proizvode, ono je samo prostor za utakmicu između proizvoda. Proizvodi se stvaraju u društveno-gospodarskom sustavu koji organizira država, a proizvode se poduzećima u nacionalnom vlasništvu koja u globaliziranom svijetu ne moraju biti u vlastitoj zemlji.

Liberalizacijom, Hrvatska se kao i većina tranzicijskih zemalja izložila nepripremljena puno pripremljenijoj i snažnijoj konkurenciji razvijenih zemalja. Kroz liberalizaciju razvijene zemlje su preko svog razvijenog proizvodnog, kulturnog i organizacijskog potencijala već unaprijed osigurale povlaštenu položaj u distribuciji svjetskog rasta i bogatstva a njihovo bogatstvo se povećava kako se svjetska razmjena sve više oblikuje prema njihovim mjerilima.

Pored toga što neoliberalni model nigdje nije u potpunosti zaživio i nikad to neće, pa niti u najliberalističkim zemljama, u Hrvatskoj kao u većini ostalih tranzicijskih zemalja razvijao se vrlo iskrivljen neoliberalni model. Većina transakcija koje su se u vrijeme tranzicije provodile uz obrazloženje da su to transakcije slobodnog tržišta u pravom razvijenom zapadnom liberalizmu ne bi se mogle

realizirati jer nisu imale ekonomsku opravdanost. Pored toga u liberalizmu postoji i regulacija i nadzor koji je Hrvatskoj za vrijeme glavnog razdoblja tranzicije izostao. Neisplata plaća za obavljeni rad nije odlika liberalističkog nego robovlasničkog ponašanja. Neplaćanje uzete robe nije liberalistički nego pljačkaški način ponašanja. “Nevidljiva ruka” ne može spriječiti takve situacije nego regulacija i nadzor koji treba organizirati država. Predugo i presnažno su naglašavane blagodati liberalnog kapitalizma bez sposobnosti da se nosimo s njegovim negativnim posljedicama.

Dodatna dezorijentiranost u razvoju hrvatskog društva i gospodarstva proizlazi iz činjenice da se razvoj temeljio na liberalističko-kapitalističkoj politici, a negativne aspekte takve politike rješavamo po modelu starog sustava. Takvo ponašanje politike stvorilo je zbrku koju imamo danas. S jedne strane imamo jak interes prema neovisnom kapitalizmu, a probleme smo do sada rješavali socijalističkim modelima. Prvih desetak godina tranzicije u Hrvatskoj je bila velika zabluda da tržišna ekonomija ne treba regulaciju. Ta zabluda je rezultirala, među ostalim, stvaranjem “nevidljivih” monopola i kaosa na jednoj strani, umjesto tržišnog natjecanja na drugoj strani.

Prednosti ekonomske globalizacije u hrvatskoj politici su precjenjivane a njezini rizici i prijetnje su podcjenjivani, posebno u području slijeđenja njezinih ključnih standarda: liberalizacije i privatizacije.

Hrvatska je prihvatila “ideologiju” makroekonomske stabilnosti, a sve ostalo je trebala riješiti nevidljiva ruka. Makroekonomska stabilnost je prihvaćena kao instrument, a zapravo ona je cilj ekonomske politike. Takva politika je, radi neznanja i komoditeta političkih elita usvojena i ona se provodi bez obzira na, već svima jasno vidljive, njene negativne posljedice. Nekritički je prihvaćen neoliberalistički koncept. Nepripremljena otvorila se svijetu, bez restrukturiranja poduzeća i bez reorganiziranja ekonomske uloge države u skladu s novim okruženjem.

Osim toga, zbog odvajanja od bivše države u kojoj je bila regionalna ekonomija, Hrvatska nije napravila tranziciju iz regionalne u nacionalnu ekonomiju. Reprodukcijski lanci uspostavljeni u bivšoj državi su potrgani osamostaljenjem Hrvatske. Mnoge proizvodnje nisu se mogle započeti a neke se nisu mogle završiti jer su pojedini dijelovi proizvodnog lanca ostali u drugim osamostaljenim državama. Zbog toga se trebalo organizirati proces izgradnje novog, nacionalnog gospodarstva. Međutim, nije učinjeno ništa, niti se pokušalo.

Nekritičko otvaranje granica, uvozna roba je efikasno nadomjestila nedostatak domaće. Domaća proizvodnja za liberalizirano tržište nije ni bila potrebna, sve se moglo na svjetskom tržištu nabaviti. To što je bilo sve manje domaće robe kao da nikog nije zabrinjavalo. Zapostavila se domaća proizvodnja. Oporavak domaće proizvodnje očekivao se od “nevidljive ruke” i od privatnih poduzetnika. Međutim, niti je to njihov zadatak niti cilj, niti oni to objektivno mogu. Tako neor-

ganizirana i nepripremljena nacionalna ekonomija izložila se svjetskoj konkurenciji koja je jednostavno “pomela” hrvatsku proizvodnju.

Restrukturiranje poduzeća je zamijenjeno s privatizacijom. Vladajuća politika je iz neznanja i iz drugih razloga, a najviše kao alibi politiku, uvjerala samu sebe pa onda pokušava cijelo vrijeme uvjeriti i javnost da je privatizacija najbolji način restrukturiranja socijalističkih poduzeća. Iako to danas svaki čovjek zna da nije istina, vladajuća politika i dalje ustrajava na toma. Kroz taj proces u najvećoj mjeri su se stvarali privatni vlasnici bivše društvene imovine a manje tržišni poduzetnici. Takva poduzetnička klasa dodatno je ubrzala deindustrijalizaciju i povećala broj nezaposlenih.

Neoliberalni način pretvorbe koji je gospodarstvo doveo pred zid obećavao je mogućnost brzog obogaćivanja i imao je svoje zainteresirane zagovornike. Stvarana je nova klasa vlasnika koji su se obogatili grabežnom privatizacijom. Pored toga državna birokracija postupno se stapala s tako stvorenim poduzetnicima i počela djelovati zajedno s njim.

Rezultati takve politike doveli su hrvatsko gospodarstvo u krizu, ovoga puta dublju i očito dugotrajniju. To što se događa nije ograničeno samo na područje gospodarstva. Ono je samo jedna od važnih sastavnica jedinstvenog društvenog organizma u kojem su svi njegovi dijelovi usko povezani. Na stanje u gospodarstvu utječu vodeće ideološke doktrine, stanje društvene svijesti, državna politika, politička orijentacija, profesionalizam i poštenje onih koji rade u upravljačkom aparatu i pravna odgovornost demokratskih institucija. Ne smije se zanemariti zapostavljena, inače, iznimno važna uloga znanosti, obrazovanja, moralnog raspoloženja u društvu, stvaralačkog potencijala i opće kulture intelektualne elite.

2. Država i tržište

Gospodarsko i socijalno stanje u Hrvatskoj je loše. Samo stanje ne bi zabrinjavalo da je ono posljedica kratkoročnih negativnih kretanja u zemlji ili u okruženju. Izvor loše situacije u Hrvatskoj ne nalazi se izvan Hrvatske nego u potpuno pogrešnom gospodarskom modelu, a zabrinutost proizlazi iz ponašanja političkih lidera koji ne prepoznaju niti izvor problema niti, sukladno tome, izlaz iz situacije. Naši “reformatori” nažalost nisu još spremni otvoreno priznati neuvjerljivost i slom ultraliberalističke ideologije koja je proizvela globalnu, ali i našu vlastitu hrvatsku krizu.

Suvremena država treba izvršavati odgovorne funkcije. Ona mora spriječiti i obuzdati slom tržišnih mehanizama, i ne samo na u financijskom području, nego i u drugim područjima. Riječ je o održavanju socijalnog i društvenog stanja nacije,

o očuvanju okoliša, o modernizaciji proizvodnje, o stvaranju ekonomske infrastrukture, o borbi protiv korupcije, nezaposlenosti, siromaštva itd.

Država je sposobna igrati bitnu ulogu u stimuliranju inovacijskog procesa ulažući proračunska sredstva u ključne, tehnološki napredne proizvodnje, osobito u novostvorene, ali isto tako sudjelujući u upravljanju njima. Njezina je podrška nezamjenjiva i za razvoj poljoprivredne proizvodnje mnogih zemalja, a osobito Hrvatske čiji kapaciteti poljoprivredne proizvodnje nisu u većoj mjeri iskorišteni. U Hrvatskoj još nije prepoznata ovakva uloga države.

Razlozi koje navode liberali protiv miješanja države u gospodarstvo obično se svode na njezinu neučinkovitost zbog nedovoljne stručnosti činovnika, zbog njihove potkupljivosti i prekomjernog birokratiziranja. Naravno ti prigovori često nisu bez osnove. Međutim, izvori takvog ponašanja nisu u državi nego u vladajućoj politici koja organizira, nadzire i upravlja državom, odnosno, u njenim ciljevima. Je li cilj vladajućih osobna i grupna ili društvena korist? Ali isto tako na drugoj strani, zar je privatno poduzetništvo baš toliko nepogrešivo i idealno? Nesavjesnost u poslovanju, zlorporaba položaja, nepoštenje, nekorektan odnos prema poslovnim partnerima, izbjegavanje plaćanja poreza, neisplaćivanje plaća, neodgovornost prema prirodi, potkupljivanje činovnika i drugi kriminalni postupci su posljedica neutažive želje za zgrtanjem bogatstva, jednom riječju, pohlepe, i opće su poznati. Zbog toga sama dilema: slobodno tržište ili kontrola i sudjelovanje države u tom tržištu su čista izmišljotina. Rješenje se svodi na ispravno povezivanje poduzetništva i države i za poduzimanje mjera za uvođenje reda u oba ova područja. Mjere za uvođenja reda o oba ova područja trebaju doći od vlade, odnosno države.

U tom procesu prije svega potrebno je poboljšati organizaciju i kvalitetu rada državnog sustava upravljanja i stvoriti klasu nepotkupljivih, poštenih i visokostručnih upravljača. Promjene u upravljačkim strukturama u posljednjem razdoblju dezorganizirale su upravu zemljom. Važno je da se kadrovi u državnom aparatu biraju prema stručnosti i radnom iskustvu, prema poštenju, prema znanju rada s ljudima i prema spremnosti i sposobnosti da se bore za društvene interese. Jasno je da se takve promjene ne mogu provesti preko noći, ali takvi procesi trebaju se otvoriti. Hrvatska će zbog neučinkovitosti državnog sustava upravljanja još dugo svojom konkurentskom sposobnošću na svjetskom tržištu zaostajati za drugim zemljama. Kako bi popravila takvu poziciju, mora prvo odlučiti, imajući u vidu suvremenu svjetsku realnost, kakva mora biti uloga države u našem gospodarstvu i drugo, kako to postići. Nisu dovoljne neodređene i nejasne izjave o tome da se to želi, nego je vrijeme formirati jasnu koncepciju izgradnje države i dosljedno to provoditi u život. Treba imati plan. Treba imati aktivnu (ekonomsku) politiku koja se mora oslanjati na odgovarajuću koncepciju i strategiju razvoja.

Hrvatska gubi proizvodnju, deindustrijalizira se u vremenu kad se društva i zemlje razvijaju na industriji. Smanjuje se broj proizvoda koje može izvoziti i

kroz taj izvoz zaraditi. Uvoz je veći od izvoza i time se gomila vanjski dug, što je u situaciji vanjske nekonvertibilnosti kune, uz visoku nezaposlenost, najveći problem hrvatskog gospodarstva. Zanimljivo je postulat klasične političke ekonomije: država se bogati kada ima robu koju može prodavati (izvoziti).

Gospodarstvo ne može bez novca. Vlastiti novac je također dio nacionalnog bogatstva isto tako kao što je i sredstvo plaćanja i sredstvo akumulacije i onda i kada nije u optjecaju nego predstavlja mjeru vrijednosti. On je posljednja funkcija koja je odlučujuća za ekonomski rast. Novac je sve to ako mu ne oduzmete njegove funkcije kao što je to učinila Hrvatska svojoj kuni uvodeći deviznu klauzulu, čime je strana valuta preuzela najveći broj funkcija novca u nacionalnom gospodarstvu, a Hrvatska se neopravdano odrekla dijela (monetarnog) suvereniteta. Dopuštajući to, monetarne vlasti kao da su zaboravile da je strana valuta, odnosno deviza, roba, a ne novac. Roba koju možeš ili kupiti ili posuditi. Budući da smo imali malo čime platiti devize, u velikoj mjeri smo ih posudili. Financiranjem vlastite države i gospodarstva stranim novcem stvoren je visoki vanjski dug koji je u uvjetima vanjske nekonvertibilnosti hrvatske kune doveo Hrvatsku u status kolonije.

Monetarna politika uz fiskalnu najsnažniji je dio makroekonomske politike. Ona je zadužena za proizvodnju dovoljne količine novca za efikasno, razvojno, dugoročno održivo gospodarstvo. Monetarna politika treba sudjelovati u ostvarenju nacionalnih gospodarskih i socijalnih ciljeva. Nositelj monetarne politike je centralna banka, Hrvatska narodna banka. Zemlje koje imaju vlastiti novac, kao Hrvatska imaju i monetarni suverenitet. Novac osim što služi kao platežno sredstvo, on treba biti i mjerilo vrijednosti pojedine robe a u ekonomsko-političkom smislu, na svjetskom tržištu on je mjerilo vrijednosti ili mjerilo snage nacionalne ekonomije. Njegova vrijednost (tečaj) na svjetskom tržištu, u odnosu na valute drugih zemalja mijenja se sukladno promjenama odnosa efikasnosti, odnosno, produktivnosti, njihovih gospodarstava. Tako formiran tečaj uspostavlja realan odnos domaćih i inozemnih cijena (relativne cijene) uz koje se uspostavlja vanjskotrgovinska ravnoteža. Hrvatska je "blokerala" ovaj tečajni mehanizam, što je rezultiralo "deformiranim" odnosom domaćih i inozemnih cijena, na štetu nacionalnoga gospodarstva.

Opći rast cijena od 1998. do 2011. u Hrvatskoj je bio 147%, a u Njemačkoj, našem najvećem trgovačkom partneru, 122%. Ako ove cijene uzmemo i kao rast troškova proizvodnje, onda možemo reći da su se troškovi proizvodnje u Hrvatskoj povećali u promatranom razdoblju za 47%, a u Njemačkoj 22%, tj. za 25% manje. Za održavanje istog nivoa troškovne konkurentnosti tečaj kune u odnosu na euro trebao je oslabiti za 25%, a on je na kraju razdoblja bio samo 4% niži. Ako bi se uzelo razdoblje od početka stabilnosti tečaja, od 1994. godine, i kad bi se uzeli pokazatelji promjena stvarnih troškova proizvodnje, a ne opće promjene cijena, onda bi razlike bile još veće.

Svaka valuta osim što obavlja ekonomske funkcije novca, ima i širu ulogu. Ona je izraz nacionalnog suvereniteta i sastavni dio nacionalne povijesti, kulture i čini jedno od značajnijih vezivnih elemenata vlastitog društva. Odustajanje od vlastitog novca, ili dopuštanjem stranim valutama da obavljaju bilo koju funkciju novca u nacionalnom gospodarstvu, proizvodi štetu i gospodarstvu i društvu. Nažalost, hrvatska monetarna politika je dopustila stranim valutama da obavljaju funkciju novca u hrvatskom društvu.

Da bi gospodarstvo raslo, u zemlji je potrebna povoljna investicijska klima. Njeno stvaranje i održavanje nikako nije samo ekonomska zadaća. Ta klima ovisi o učinkovitosti državne uprave, o tome da ne postoje neopravdane birokratske prepreke, o političkoj stabilnosti i vjerodostojnosti, o povjerenju investitora prema cijelom ekonomskom, pravnom i poreznom sustavu, o stanju poslovnog morala i o učinkovitosti borbe protiv korupcije i o perspektivi stjecanja zadovoljavajuće dobiti koja otvara put dinamičnom i harmoničnom razvitku gospodarstva.

Država je odgovorna za određivanje svojih prioritetnih smjerova, za davanje jamstava u slučaju rizika kakav privatni biznis nije spreman preuzeti, za stvaranja olakšica kod kreditiranja i oporezivanja za strateški važne investicije. Za to su potrebni veliki administrativni naponi i reformatorski potezi, koje liberali mogu proglasiti neopravdanim miješanjem države u gospodarstvo, ali bez sudjelovanja države i bez uspostavljanja javno-privatnog partnerstva, definitivno u Hrvatskoj nema poboljšanja investicijske klime a time ni ostvarivanja ciljeva visokog ekonomskog rasta. Nadamo se da je nastupio trenutak istine i kada postaje moguće izvući pouku iz pogrešaka prošlosti i otkloniti prepreke i stvoriti poticaje bržeg kretanja naprijed. Postojeće stanje u hrvatskom društvu ukazuje da se to ne može postići pojedinačnim i izdvojenim promjenama u postojećem sustavu. Potrebna je velika transformacija iz postojećeg stanja u model gospodarstva i društva koji najviše odgovara hrvatskom društvu.

3. Država blagostanja

Najbolji cilj transformacije iz postojećeg stanja za Hrvatsku je “Država blagostanja”. Država blagostanja u ekonomskom dijelu je oblik kapitalizma s privatnim vlasništvom i tržišnim gospodarstvom, ali sa socijalnim i solidarnim društvom. Između ekonomske i socijalne organizacije društva s jedne strane i ukupne društvene proizvodne snage i stabilnosti s druge strane postoji uska veza. Uspostavljanje odnosa između gospodarskog i socijalnog sektora koji će omogućiti stabilan i dugoročan razvoj društva je zadaća države. Uspostavljeni gospodarsko- socijalni sustav treba omogućiti narodu da sebi pribavi dohodak za zadovoljavajući standard i opskrbiti državu dovoljnim dohotkom za javne službe. Država mora osigurati uv-

jete za ekonomski napredak i osigurati uvjete za sudjelovanje svih u tom napretku. Ukoliko rezultate gospodarskog rasta prisvajaju samo vlasnici kapitala, utoliko bogati postaju bogatijima, a siromašni siromašnjima. Iako se liberalno-ekonomski sustav uvijek poziva na načelo slobode, posljedica njegova pristupa društvenom uređenju je koncentracija bogatstva i odlučivanja u rukama malog broja bogate elite, on je ne samo razbijao prirodnu upućenost ljudi jednih na druge i opće dobro svih, nego je i ugrožavao i njihovu slobodu. Sloboda je nespojiva sa siromaštvom. Bogati i siromašni ne mogu naći zajednički interes, kada je ono što je korisno za jedne sigurno štetno za druge. Privatizacija države kojoj liberalizam po svojoj logici teži ne znači njezino nestajanje, nego ukidanje njezine uloge javnog dobra koje je u interesu svih u društvu i njezino korištenje isključivo za promicanje privatnih interesa. Privatni interesi su normalni i legitimni, ali država mora služiti javnim interesima u okviru kojih se ostvaruju i privatni.

Posljednja globalna ekonomska kriza izazvala je opću sumnju u vjerodostojnost liberalnog modela funkcioniranja tržišnoga gospodarstva. Za izlaz iz ove krize i “najliberalnije” zemlje koristile su ekonomsko-političke instrumente države blagostanja. Skandinavske zemlje tijekom proteklih desetljeća imale su dinamičan rast gospodarstva i povećanja blagostanja svojih građana na modelu države blagostanja, a ovu krizu prošli su s mnogo manjim potresima nego većina zemalja liberalnog modela.

Cilj države blagostanja nije samo povećanje profita poduzeća nego i povećanje blagostanja društva. Efikasnost poduzeća se podrazumijeva, ali se ne dopušta povećanje profita poduzeća po svaku cijenu nego se sve mjeri odnosom ukupnih društvenih koristi i ukupnih društvenih troškova. S ekonomske točke ovo je i nužni uvjet dugoročno održivog rasta gospodarstva i razvoja društva.

Država blagostanja podrazumijeva da svi imaju pravo na rad, ali “NE pravo na nerad”, i “da svi imaju pravo na život”. Misli se na dobar život u dostojanstvu i sigurnosti. U današnjoj civilizaciji dobar život može doći iz rasta gospodarstva, a osnovni faktor rasta gospodarstva je sit, zdrav i obrazovan čovjek. Ne ulazeći u humanu stranu ovog pitanja nego samo u logično-ekonomsku, u državi blagostanja čovjek treba imati osigurano stanovanje, besplatno obrazovanje i besplatnu zdravstvenu zaštitu. Presudno ekonomsko značenje ovakve politike dobiva se kroz povećanje vrijednosti ljudskog i socijalnog kapitala. Najdragocjeniji društveni kapital naroda su zdravlje, znanja i umijeća, opća kultura i kultura ponašanja članova društva, ali isto tako i njihov građanski položaj. Ne manje važno je povećanje povjerenja ljudi prema vlasti, njihovu uvjerenosti u pravednost i snagu društvenog uređenja i njegovo osiguravanje jedinstvenosti društva, tj. povećavanju socijalnog kapitala.

Država mora voditi ekonomsku politiku koja će osigurati dovoljno kvalitetnih radnih mjesta za radno sposobno stanovništvo. Hrvatska kao socijalna država

određena je Ustavom, iako nigdje u državnim dokumentima nije preciznije određeno što je sadržaj te socijalne države. Hrvatska kao država blagostanja mogla bi značiti sljedeće:

1. očuvanje socijalnih postignuća prošlosti i razvijanje regulacijske uloge države u korigiranju tržišnih manjkavosti,

2. nedopuštanje velike nezaposlenosti, siromaštva i osiguranje dostojne visine najniže plaće i mirovine,

3. jednake mogućnosti za sve neovisno o materijalnom statusu, religiji ili narodnosti radi stjecanja obrazovanja i osiguranja vlastitim radom dostojne razine životnog standarda,

4. aktivnu ulogu države u osiguranju interesa cijelog društva, u formiranju socijalno pravedne dohodovne politike, u razvijanju znanosti, kulture, zdravstva, obrazovanja, očuvanja okoliša, podršci inovacijama i tehnološkom napretku i

5. osiguranje demokratskih procedura u donošenju najvažnijih državnih odluka, poštenom informiranju društva o stanju u zemlji i kontroli radi uspješnog upravljanja državom u skladu s ciljem ostvarivanja države blagostanja.

Osnovni cilj ekonomske politike, odnosno države u području gospodarstva je omogućiti narodu da sebi pribavi obilan dohodak ili uzdržavanje i drugo, opskrbiti državu ili zajednicu dohotkom dovoljnim za javne službe. Onima koji su ambiciozni i/ili žele raditi više da bi se obogatili treba to i omogućiti jer je to rezultat njihova rada. Istovremeno ta osoba mora znati i da postoje građani, kupci, država, druge privatne tvrtke koje omogućuju funkcioniranje ambicioznosti toj osobi te da ti ljudi ne smiju gubiti na svom blagostanju radi te ambicioznosti. Na drugoj strani, oni koji su lijeni i izbjegavaju rad moraju gubiti prava koja imaju ljudi koji se pridržavaju jednakopravnosti blagostanja, u protivnom, nerad je tada jednak izrabljivanju drugih.

Potrebna sredstva za ostvarivanje Hrvatske kao države blagostanja nalaze se u nacionalnom kapitalu, odnosno bogatstvu. Unatoč teškoj gospodarskoj i socijalnoj situaciji u Hrvatskoj i koja je suočena i s velikim vanjskim dugom, nacionalno bogatstvo Hrvatske je još uvijek dovoljno veliko da ostvarimo državu blagostanja. Upotreba nacionalnog kapitala ne smije biti korištena za potrošnju, ili za plaćanje dugova a potpuno nedopustivo za privatno bogaćenje, nego za stvaranje još veće njegove vrijednosti. Od tog povećanja vrijednosti trebaju imati korist svi članovi društva i uz to povećanje vrijednosti i naši dugovi bit će manji, a standard građana veći. U skladu s ovakvim ciljem treba donositi ekonomsko-političke odluke i organizirati državni aparat. Vrijednost hrvatskog nacionalnog kapitala još uvijek nam omogućuje da iz krize izađemo i da krenemo putem ubrzanog razvoja bez “krvi, znoja i suza”, nego samo s boljom organizacijom države i jasnom i logičnom ekonomskom i socijalnom politikom.

4. Atipični model hrvatske ekonomske politike

Kriza hrvatskoga gospodarstva u najvećem dijelu je rezultat vlastite ekonomske politike iz prethodnih razdoblja. Za razliku od “tipičnog” modela ekonomske politike koji primjenjuju sve razvijene zemlje i koji se u svom naglašenom obliku primjenjuje u kriznim razdobljima, Hrvatska primjenjuje drugačiji model. Karakteristika tog modela je zamjena ciljeva i instrumenata ekonomske politike. U svim tipičnim modelima ekonomske politike ciljevi su: povećanje domaće proizvodnje i konkurentnosti, povećanje produktivnih investicija i zaposlenosti, povećanje izvoza i povećanje realnog dohotka građana i njegova ravnomjerna distribucija. Mjere, instrumenti i institucije ekonomske politike služe tim ciljevima.

Hrvatski model ekonomske politike je “atipičan” jer kao ciljeve naglašava stabilnost tečaja i nulti proračunski deficit, iako su to instrumenti ekonomske politike. Zamijenili su uloge ciljevi i instrumenti. Stabilne financije se proglašavaju kao uvjet razvoja gospodarstva, tj. kao instrument pomoću kojeg će se stvoriti uspješno gospodarstvo, a u realnosti odnos je potpuno obrnut. Stabilne financije su rezultat uspješnog gospodarstva, a ne njegov uvjet. Isto tako, dugoročno stabilan i “čvrst” tečaj nacionalne valute je rezultat uspješnog, rastućeg i profitabilnog izvoznog gospodarstva, a njegov uvjet. Umjetno održavan stabilan tečaj u situaciji kad troškovi proizvodnje u nacionalnom gospodarstvu rastu brže od troškova proizvodnje inozemnih konkurenata, ruši konkurentnost nacionalnih proizvođača.

Pogrešan, atipični, model privređivanja doveo je hrvatsko gospodarstvo u stanje neodrživosti. Ovako krivo postavljen model neće moći niti održati svoje, krivo postavljene ciljeve. Zamjena ciljeva s instrumentima čini neodrživost tako postavljenih ciljeva. Kretanje prema nultom deficitu a osobito čvrst, stabilan tečaj u situaciji kad zemlja mora raditi prilagođavanje svojih cijena cijenama na svjetskom tržištu i kad treba izvršiti transformaciju gospodarstva i države su neodrživi. Ovakva politika i ovaj “atipični” model je proizveo krizu hrvatskoga gospodarstva.

Posljedica atipičnog modela je smanjenje konkurentnosti, što je dovelo do smanjene proizvodnje i do deindustrijalizacije hrvatskoga gospodarstva. U industrijskom društvu gospodarstvo se razvija od manufakture prema industriji, od jednostavnijih prema složenijim proizvodima. U hrvatskom atipičnom modelu, gospodarstvo se kreće od industrije prema manufakturi. Deindustrijalizacija i druge posljedice atipičnog modela utjecali su na smanjenja radnog kontingenta i njegovu malu zaposlenost. Pogubna posljedica takve situacije je i smanjivanje vrijednosti ljudskog kapitala. Nizak nivo zapošljivosti dodatno smanjuje njegovu vrijednost.

Tablica 1.

INDUSTRIJSKA PROIZVODNJA

	1989/1995	1995/2000	2008/2000	2009/2008	2010/2009	2011/2010
Ind. proiz.	50	115	142	90	98,6	98,8

Izvor: DZS.

Tablica 1. prikazuje kretanje fizičkog obujma proizvodnje hrvatske industrije u različitim razdobljima. U prvih pet godina tranzicije industrijska proizvodnja je smanjena 50 % da bi u sljedećih pet godina, tj. u 2000. godini bila za 15% veća od one u 1995. godini. To je, međutim, bilo još uvijek manje za 42% nego u 1989. godini, tako da se ne može govoriti o pravom oporavku. Jedino razdoblje oporavka industrijske proizvodnje je bilo u razdoblju od 2000. do 2008. godine, koje je zaustavila globalna i hrvatska ekonomska kriza. Fizički obujam industrijske proizvodnje je 2011. godine bio još uvijek oko 30% manji od onoga u 1989. godini. Do pada industrijske proizvodnje došlo je zbog tranzicije, ratnih razaranja, nestanka socijalističkog tržišta i dr. Ovi podaci pokazuju “fizički” kapacitet proizvodnje, odnosno potencijal hrvatskih proizvodnih resursa. Ekonomska bit tranzicije iz jednog političkog i gospodarskog sustava u drugi je restrukturiranje poduzeća u skladu s novim gospodarskim i tržišnim okruženjem. Postojeći proizvodni faktori, uz potrebnu dogradnju i dokvalifikaciju, trebali su se organizirati za potrebe novih tržišta. To je trebao biti posao državnih institucija. Međutim, takvo restrukturiranje je izostalo pa indeksi industrijske proizvodnje i nisu mogli biti drugačiji.

Ovakvo kretanje industrijske proizvodnje pratilo je i smanjenje zaposlenosti u prerađivačkoj industriji. Broj zaposlenih u industriji Hrvatske 1989. godine bio je 567 tisuća, da bi se do kraja 2011. godine smanjio na 211 tisuća (DZS).

Kretanje industrijske proizvodnje je određeno i veličinom investicija koje su se kretale ispod 15% od ukupnih investicija (DZS). Takva relativna veličina investicija je bila nedovoljna za održavanje postojećih kapaciteta, a još manje za njihovo povećanje.

Smanjenje hrvatske konkurentnosti na svjetskom tržištu usmjerilo je poduzetnike prema domaćoj potražnji. Porast domaće potražnje dolazio je značajnim dijelom od potražnje države za infrastrukturnim i javnim objektima. Smanjivao su udio investicija u prerađivačku industriju. Zbog pogrešne strukture investicija njihova efikasnost je mala. Orijehtacijom poduzetnika prema državnoj potražnji smanjivao se broj “tržišnih” proizvoda, a osobito proizvoda koji su predmet međunarodne razmjene.

Hrvatska je potpuno nespremna liberalizirala svoje tržište i ušla u Svjetsku trgovinsku organizaciju (WTO). Očekivalo se da će članstvo u WTO povećati hrvatski izvoz ili u najmanju ruku uravnotežiti vanjskotrgovinsku bilancu. Međutim, dogodilo se obrnuto od toga što su tumačili zagovornici liberalizacije. Nakon ulaska u članstvo WTO, a od 2001. do kraja 2011. godine, Hrvatska je ukupno izvezla oko 82 milijarde eura a uvezla oko 165 milijardi eura roba (DZS). Uvoz roba je rastao puno brže od izvoza. Robni deficit nije se mogao pokriti suficitom trgovine uslugama, u kojima dominantno mjesto čini turizam (putovanja). Pored toga i bilanca dohotka je također negativna kroz proteklo razdoblje duže od deset godina. To je rezultat veće ukupne domaće potrošnje od domaće proizvodnje. Razlika se podmirivala zaduženjem u inozemstvu tako da je bruto vanjski dug danas prešao veličinu bruto domaćeg proizvoda.

Kroz proces tranzicije nije samo srušena socijalistička, društvena nadgradnja nego se to rušenje bez razloga prenijelo i na gospodarski, proizvodni sektor. Slobodno tržišno gospodarstvo prihvaćeno je u njenom ekstremnom smislu, a regulacija na tržištu je prepuštena samo "nevidljivoj" ruci. Srušene su socijalističke institucije, a nisu izgrađene institucije tržišnoga gospodarstva. Neizgrađenost tržišnih institucija i odsustvo regulatora tržišnih manjkavosti stvorilo je sustav asimetričnih informacija. Asimetričnost informacija dovela je do raspodjele nacionalnog kapitala u korist nekolicine na štetu većine. Povećana je nejednakost u društvu.

5. Velika transformacija

Hrvatskoj je nakon tranzicije i atipičnog modela gospodarske politike potrebna velika transformacija. Atipični model je stvorio situaciju da se u hrvatskoj ne isplati raditi, proizvoditi i izvoziti. To nije pitanje mentaliteta ljudi nego uvjeta koje stvara politika svojim odlukama. Velika transformacija podrazumijeva promjenu pristupa životu, radu i politici. Promjena ekonomskog modela zasniva se na potrošnji, uvozu i zaduživanju u model koji se temelji na proizvodnji, izvozu, investicijama u proizvodnju i zapošljavanju. To znači napuštanje dosadašnjeg modela ekonomske politike i stvaranje uvjeta u kojima se isplati raditi, proizvoditi i izvoziti. Prvi korak prema tome je pravilno određivanje ciljeva ekonomske politike, a to su povećanje domaće proizvodnje i konkurentnosti, povećanje zapošljavanja i izvoza i ravnomjeran regionalnih razvoj. Prema tim ciljevima treba definirati mjere i instrumente ekonomske politike i organizirati državnu administraciju u skladu s ciljevima, mjerama i instrumentima. Stvaranje konkurentnog makroekonomskog okruženja i reorganizacija državne administracije je prvi korak ekonomske politike u cilju velike transformacije.

U tranzicijski proces prije dvadesetak godina ušli smo s većim nacionalnim (likvidnim) kapitalom, a manjom zaduženošću. Danas kad smo pred izazovima Velike transformacije nalazimo se u obrnutoj situaciji: s manjim kapitalom, ali visokom zaduženošću, što izazov transformacije čini većim. Potrebni kapital za transformaciju nalazi se prije svega u vlastitom iskustvu pogrešne politike i u povijesnom, provjerenom, iskustvu drugih u sličnim situacijama. Tipični model ekonomske politike je i nastao na potvrđenom iskustvu tisuća drugih. Drugi izvor potrebnog kapitala za Veliku transformaciju nalazi se u prirodnim bogatstvima i geopolitičkom položaju Hrvatske. Umjesto zaduživanja na stranim financijskim tržištima bolji put je korištenje naših prirodnih resursa i njihovo pretvaranje u korisne i konkurentne proizvode, od zemlje, drveća, voda, mineralnog i rudnog bogatstva itd. Za to je potrebna organizirana politika, odnosno odgovor na pitanje što ćemo raditi, od čega ćemo živjeti i na koji način ćemo se razvijati. Za to treba imati jasan, i stručno napravljen konzistentan plan. Dio odgovora na to pitanje daje industrijska politika.

6. Industrijska politika

Osnovni cilj politike je priskrbiti građanima svoje države što veći životni standard. Nužni uvjet ostvarivanja tog cilja jest rast nacionalnog dohotka, a dovoljni uvjet je njegova ravnomjerna raspodjela. Nacionalni dohodak stvara se u proizvodnji pa je logičan zaključak da je za povećanje nacionalnog dohotka potrebno kreirati sustav, mjere i instrumente za povećanje proizvodnje. U ekonomiji postoji pojam "potencijalni dohodak", što predstavlja maksimalni dohodak koji bi se ostvario kad bi svi proizvodni faktori (zemlja, rad (ljudi) i kapital) bili u potpunosti zaposleni i to u proizvodnjama u kojima su najefikasniji. Zbog toga je jedini način ostvarivanja osnovnog cilja, većeg životnog standarda svojih građana, puna zaposlenost prije svega ljudi. S tim ciljem vlade kreiraju politike, biraju instrumente i određuju njihov intenzitet pomoću kojih će to ostvariti.

Sadašnja svjetska ekonomska kriza, koja sve više prelazi u socijalnu i političku, ima više uzroka čiji su se efekti sreli u sadašnjem vremenu. Prvi uzrok je završetak industrijske i stvaranje nove civilizacije i proturječnosti koji prate takva razdoblja. Sjetimo se burnog prelaska s poljoprivredne na industrijsku civilizaciju, a sada smo napravili veliki korak u postindustrijsko društvo. Drugi uzrok sadašnje krize je kraj političkog, ekonomskog i financijskog sustava koji se uspostavio na kraju Drugog svjetskog rata na temelju tadašnjih vojnih, ekonomskih i finansijskih, tj. političkih moći pojedinih država. Do danas su se te moći potpuno promijenile, a sustav je ostao isti, tako da sada tinja globalni sukob zbog neusklađenosti stvarne snage pojedine države i njene pozicije na svjetskoj političkoj sceni.

Treći uzrok današnje krize je neoliberalni sustav koji je nakon pada socijalističkog sustava promoviran kao konačni i idealni sustav za društveno i ekonomsko uređenje svijeta. U tom sustavu profit i kapital su na prvom mjestu, a ne čovjek i proizvodnja. Postavljen je i cilj: bogatstvo pojedinca, a ne blagostanje društva, tj. što veći profit i u što moguće kraćem vremenu. Od ekonomskih politika u prvi plan je isplivala monetarna politika uz objašnjenje da su njeni instrumenti dovoljni za ostvarivanje ekonomskih i društvenih ciljeva. Ostale politike gurnute su na marginu ili postavljene kao sluge monetarnoj politici. Novac, a ne proizvedene robe i usluge postale su mjera bogatstva. Novac je postao cilj i svrha svega. Međutim, u društvu i (makro)gospodarstvu novac nije cilj nego sredstvo i instrument za ostvarivanje ciljeva. Suvremeni novac nema svoju unutarnju vrijednost, nego on jedino može biti mjera vrijednosti proizvedenog bogatstva. Mnogi to nisu shvatili, a mnogi koji su to shvatili imali su drugačiji interes. Zbog toga je "proizvodnja" novca i novčanih izvedenica proteklih tridesetak godina bila puno veća od proizvodnje realnih roba i usluga, što je proizvelo sadašnju krizu. Poneki uzroke krize vide u visokim deficitima i dugovima država. To je još jedna u nizu zamjene uzroka i posljedica. Deficiti proračuna i zaduženost države nisu proizveli lošu gospodarsku i socijalnu situaciju, nego je loša ekonomska politika rezultirala visokim deficitima i dugovima. Stoga rješenje problema nije u "mehaničkom" rezanju deficita, nego u promjeni ekonomske politike. Sve veći broj ljudi i političara postaju toga svjesni i sve se veći naponi ulažu da se promijeni redoslijed važnosti ekonomskih politika u čemu industrijska politika, nedvojbeno, zauzima prvo mjesto. Centralno mjesto u industrijskoj politici zauzima prerađivačka industrija.

Europska komisija je prije dvije godine uputila Europskom parlamentu i drugim tijelima EU dokument (COM(2010) 614 od 28. listopada 2010.) pod nazivom *An Integrated Industrial Policy for Globalization Era...* u kojem odmah na početku naglašava: "Europa treba industriju" i nastavlja... "jedinствeno (europsko) tržište sa 500 milijuna potrošača, 220 milijuna radnika i 20 milijuna poduzetnika je ključni instrument u postizanju konkurentne europske industrije. Jedan od četiri radna mjesta u privatnom sektoru u EU je u prerađivačkoj industriji, a najmanje jedno od četiri radna mjesta u uslužnom sektoru je direktno vezano na industriju. Oko 80% svih poslova istraživanja i razvoja u privatnom sektoru također je vezano na industriju.... Od najveće je važnosti povećati produktivnost u prerađivačkoj industriji i povezanim uslugama kako bi se ubrzalo oživljavanje gospodarstva, povećao broj radnih mjesta i obnovila vitalnost i održivost EU gospodarstava i očuvao naš socijalni model. Industrija je zato u centru novog gospodarskog EU modela u Strategiji Europe 2020.... Financijska i ekonomska kriza je ponovo skrenula pažnju na činjenicu da je od centralne važnosti jaka, konkurentna i diverzificirana prerađivačka industrija.... Proizvodi prerađivačke industrije čine 75% izvoza...."

Potaknuta nerješavanjem financijske i ekonomske krize u proteklom razdoblju, Europska komisija je 10.10. ove godine uputila dokument ((COM(2012) 582

final), kojim nakon dvije godine ponovo naglašava važnost industrijske politike i prerađivačke industrije za oporavak europskoga gospodarstva. Dokument počinje riječima “.. u vremenu kad financijska kriza ne posustaje, Europa treba realnu ekonomiju više nego ikad kako bi ostvarila gospodarski rast i povećala broj radnih mjesta .. industrijska aktivnost ima važan utjecaj na proizvodnju i zaposlenost u drugim sektorima. Procjena je da se na svakih 100 radnih mjesta otvorenih u industriji, direktno i indirektno otvara između 60 i 200 radnih mjesta u ostatku gospodarstva ovisno o djelatnosti...”

Industrijskom politikom se odgovara na temeljna pitanja ekonomije: što, kako i za koga proizvoditi. Što proizvoditi, određeno je raspoloživim resursima i onima koji se pod optimalnim uvjetima mogu pribaviti. Kako proizvoditi, određuje tehnologija proizvodnje, obrazovanje i organizacija proizvodnje. Za koga proizvoditi, određeno je strukturom svjetskog i domaćeg tržišta.

Industrijska politika je u stvari strukturna politika. Ona uspoređuje postojeće resurse i strukturu gospodarstva i ima dva osnovna cilja: 1. Zaposliti sve nezaposlene resurse, a prije svega radno sposobne ljude, i 2. Podignuti tehnološku razinu gospodarstva kako bi se iz postojećih resursa proizveo što veći bruto nacionalni dohodak. Ukoliko ne postoji puna zaposlenost, znači da struktura gospodarstva nije optimalna. Ako postojeća zaposlenost daje ispodprosječne dohotke, znači da je tehnološki nivo nizak. Hrvatska je suočena i s malom zaposlenošću i s niskim tehnološkim nivoom.

Povećanje domaće proizvodnje može se postići u sektorima u kojima postoje neiskorišteni resursi, neiskorišteni kapaciteti, za koje postoji infrastruktura i obrazovana i iskusna radna snaga. Neiskorištenim potencijalima pojedinih djelatnosti, načinima njihovog iskorištavanja i što sve treba dodatno osigurati da se oni zaposle bavi se industrijska politika. Sastavni dio industrijske politike je politika tehnološkog razvitka, a iz nje se izvodi politika obrazovanja. I tehnologija i obrazovanje su proizvodni inputi, zbog čega se njihove politike izvode iz industrijske politike. Industrijska politika je dominantno strukturna politika, politika koja ima za cilj da zaposli sve proizvodne resurse u djelatnostima gdje će ostvariti najveću dodanu vrijednost, ali isto tako da stvara uvjete i izgrađuje fizičku i institucionalnu infrastrukturu za nove djelatnosti u kojima će proizvodni resursi rezultirati još većom dodanom vrijednošću. Njen zadatak je također da osigura bezbolno gašenje “starih” i da osigura potpore novim industrijama.

Hrvatska je u krizi, ne kao žrtva svjetske gospodarske krize nego kao posljedica nepostojanja aktivne industrijske politike. Temelj hrvatske krize je deindustrijalizacija društva u vremenu industrijske civilizacije. Deindustrijalizacija Hrvatske je posljedica prepuštanja nacionalnog gospodarstva “nevidljivoj ruci” u situaciji kad sve pametne zemlje imaju jasne industrijske politike i ciljeve. Industrijskom politikom stvaraju se nedostajući uvjeti i elementi za efikasnu, konkurentnu i pro-

fitabilnu proizvodnju u djelatnostima za koje postoji “kritičan” broj ostalih uvjeta. Cilj industrijske politike je otklanjanje prepreka ka povećanju proizvodnje i efikasnosti svakog pojedinog sektora i stvaranje uvjeta za razvoj djelatnosti s većom dodanom vrijednošću.

Prepreke koje treba otklanjati industrijska politika su: istraživanje, razvoj i projektiranje proizvoda i poslovanja, tehnologija, obrazovanje i kadrovi, tržište, fizička i institucionalna infrastruktura, financiranje i pomoć države u nastupu na stranim tržištima. Sastavni dio nacionalne industrijske politike je i “industrijska špijunaža”.

U Hrvatskoj postoje neiskorištene mogućnosti u gotovo svim djelatnostima. Povećanjem iskoristivosti tih mogućnosti povećava se domaća proizvodnja i zaposlenost, smanjuje se uvoz i stvaraju se uvjeti za povećanje izvoza. Povećanje tehnološke razine i odgovarajuće obrazovanje povećava efikasnost i konkurentnost domaće industrije. Efikasnost i konkurentnost treba biti šticeana i poticana tržišnim natjecanjem i zaštitom od monopolskog ponašanja.

Potražnja za proizvodima je osnovni uvjet za proizvodnju. Potreba za hranom nikad neće prestati. Hrvatska ima prirodne resurse, iskustvo ljudi za proizvodnju prehrambenih proizvoda, a samo nedostaju elementi industrijske i makroekonomske politike kojim se ta proizvodnja može učiniti većom i konkurentnijom. Ista je situacija s tekstilnom proizvodnjom. Ljudi imaju potrebe za odjećom. Potrošnja odjevnih predmeta u EU kreće se oko 500 milijardi eura, a broj zaposlenih u europskoj tekstilnoj industriji kreće se oko dva milijuna s duplo većom plaćom od Hrvatske. Hrvatska gubi tekstilnu industriju zbog nepostojanja industrijske politike koja treba dodati elemente koji bi joj omogućili konkurentnost. Isto tako svijet se globalizira, svjetska trgovina raste brže od ukupne svjetske proizvodnje. Najveći dio roba prevozi se morskim putem. Potražnja za morskim prijevozom je velika, a sadašnja brodarska kriza će proći za par godina. Hrvatska je jedna od rijetkih zemalja koja ima stoljetno iskustvo u brodarstvu i proizvodnji velikih brodova. Hrvatski moreplovci su jedni od najtraženijih, a hrvatski brodovi spadaju u “tehnoški” najkvalitetnije svjetske brodove. Zbog nepostojanja industrijske politike su nekonkurentni i vjerojatno će se u najvećoj mjeri hrvatska brodogradnja ugasiti. Ista je situacija u svim djelatnostima, od drvne, metalne, strojarske, elektrotehničke do kemijske i drugih industrija. Nevidljiva ruka, niti privatni poduzetnici ne mogu zamijeniti ulogu industrijske politike niti je to njihova uloga. Aktivnom industrijskom politikom s kojom će se uskladiti regionalna, obrazovna, tehnološka, financijska, monetarna politika i druge politike, može se u Hrvatskoj u roku od dvije do četiri godine povećati broj radnih mjesta za više od 50 tisuća.

Politička obveza države treba biti u svakoj (ekonomskoj) regiji stvoriti uvjete za efikasno poslovanje najmanje četiri djelatnosti iz prerađivačke industrije. Zbog visoke i rastuće nezaposlenosti, koja može od socijalnog problema prerasti u prvo-

klasni politički problem, Vlada Republike Hrvatske zajedno s jedinicama lokale uprave, u okviru industrijske politike, mora napraviti plan stvaranja najmanje sto radnih mjesta u svakoj lokalnoj jedinici. Na taj način državna i lokalna vlast obavljale bi svoju gospodarsku ulogu i na najbolji način dale poticaj privatnom sektoru.

U okviru industrijske politike Vlada ima nezaobilaznu ulogu i u povezivanju hrvatskih i europskih proizvođača, tako da bi se uključivanjem hrvatskih proizvođača u europsku metalnu, elektro, i druge, a prije svega automobilsku, avionsku, vojnu industriju, zaposlenost u kraćem razdoblju mogla povećati za nekoliko desetaka tisuća. Isto tako nezaobilazna je uloga Vlade za plasman hrvatskih proizvoda na velika istočna tržišta, prije svega rusko i tursko. Međutim, za sve treba imati stručan i pametan plan. Treba imati industrijsku politiku. Novac je bitan, ali u industrijskoj politici on dolazi tek na kraju. Ne da pokriva gubitke, nego da financira faktore efikasnosti i konkurentnosti.

Svaka djelatnost odvija se na nekoj lokaciji u nekoj regiji. Politikom regionalnog razvitka u značajnoj mjeri osiguravaju se uvjeti za efikasan razvoj djelatnosti. Zbog toga industrijska politika je usko vezana s politikom regionalnog razvitka. Mnoge djelatnosti koje su vezane na prirodne resurse bit će razvijane u istoj regiji. Isto tako djelatnosti koje su se razvijale u prošlosti i za koje postoji fizička i institucionalna infrastruktura i obrazovanje u određenim regijama, najbrže se mogu razvijati na tim područjima. Sve su to elementi lokacijskih uvjeta za pojedinu proizvodnju. U svakoj razvijenoj zemlji je to prepoznatljivo i sve razvijene zemlje na taj način lociraju proizvodnju i grupiraju srodne proizvodnje. Tako nastaju i klasteri. Na taj način smanjuju se troškovi proizvodnje, kao i troškovi institucija, troškovi razvoja novih proizvoda i novih tehnologija.

Ravnomjeran regionalni razvitak osigurava ne samo gospodarska nego i socijalna infrastruktura.

Za provođene ekonomske politike potrebna je administracija koja je organizirana u skladu s njenim ciljevima. Složenost državne organizacije treba biti u skladu s složenošću strukture gospodarstva i složenošću proizvoda koji se proizvode, tehnologije koja se koristi i tržišta na kojima se prodaju. Administrativni kapacitet države povećava se, ne samo fizičkim povećanjem, nego i efikasnošću njenih jedinica. Zbog toga, odgovarajući oblici organiziranja u skladu s potrebama razvoja gospodarstva su nužni. Oni se obično kreću od znanstvenih instituta, stručnih agencija, zavoda, direkcija do službi. Svaki dio gospodarskih aktivnosti, ili svaki dio poslovnog procesa, mora imati potporu u odgovarajućoj jedinici u okviru administracije države. Stvaranje uvjeta za nove djelatnosti isključivo ovisi o administrativnom kapacitetu države, odnosno o njenoj sposobnosti da te uvjete stvori. Za razvoj gospodarstva i promjenu njegove strukture u poželjnom pravcu nužno je imati uz jasno definiranu industrijsku politiku i jasnu organizaciju državne uprave koja će biti organizirana i sposobna da takvu politiku i provede.

Osim svojih temeljnih zadataka porezna i proračunska politika su snažni instrumenti potpore industrijskoj politici. Njihova snaga se očituje u politici potpora i politici javnih nabavki. Ovi instrumenti uvijek se koriste kako za daljnji razvoj u fazama prosperiteta tako i u kriznim razdobljima za izlaz iz recesije. Javnim nabavkama i fiskalnim stimulansima se održava potražnja kako bi se održala proizvodnja i zaposlenost koja je u padu zbog nedostatka narudžbi s tržišta. Potpore služe za povećanje efikasnosti proizvodnje kroz tehnološku obnovu, restrukturiranje, dodatno obrazovanje u skladu s ciljevima industrijske politike. Na taj način očuva se proizvodnja i zaposlenost do oživljavanja tržišta a kroz potpore restrukturira se proizvodnja i povećava se njena efikasnost.

Monetarna politika osim osnovnih zadataka: čuvanje stabilnosti cijena i provođenje politike tečaja mora sudjelovati u ostvarivanju osnovnog cilja ekonomske politike, povećanju proizvodnje i zaposlenosti ne dovodeći u pitanje svoje osnovne zadaće. U situaciji gospodarske krize, pada proizvodnje i zaposlenosti, visokog vanjskog duga ekonomska politika postaje složenija. Međuzavisnost monetarne, fiskalne i industrijske politike postaje veća. Ciljevi fiskalne i monetarne politike se mijenjaju prema ročnosti. Kratkoročno se prihvaća fleksibilnost i proračunskog deficita i cijena i tečaja, dok se njihova stabilnost programira na dugački rok.

Monetarna politika ne smije biti toliko restriktivna da onemogućuje oživljavanje i gospodarski rast, niti smije biti toliko ekspanzivna da naruši stabilnost gospodarstva.

Temeljna zadaća ekonomske politike je očuvanje unutrašnje i vanjske ravnoteže u uvjetima makroekonomskog okruženja koje potiče razvoj. Ni jedan dio ekonomske politike pa tako ni monetarna ne smije miješati instrumente i ciljeve. Cilj svih politika je razvoj, a monetarna politika mora osigurati makroekonomsko ozračje koje potiče razvoj osobito masovnog poduzetništva jer je to temelj svakog razvoja u tržišnom gospodarstvu.

Bez obzira na težinu problema pred Hrvatskom nikako ne smijemo gubiti iz vida makroekonomsko okruženje koje nas je dovelo u situaciju u kojoj se nalazimo, a to znači da atipični model gospodarenja se mora prilagođavati modelima koji su poznati iz ekonomske teorije i prakse a koji su uspješno primijenjeni u tranzicijskim zemljama. To su modeli koje se temelje na proizvodnji, štednji, investicijama i izvozu.

7. Europska unija

Europa je suočena s vlastitom krizom koja je postala vidljiva s problemima grčke zaduženosti. Grčka dužnička kriza je puno šira od same Grčke. Ona je veliki

izazov temeljnoj ideji Europske unije. Iako se Europska unija najčešće shvaća kao ekonomska integracija europskih zemalja, dijelom i zbog toga što se na samom početku (1.1.1958.) zvala Europska ekonomska zajednica, cilj njenog osnivanja je bio političko ujedinjenje Europe. Nakon dva velika rata u prošlom stoljeću bilo je jasno da nešto nije u redu s upravljanjem Europom. Desetci milijuna poginulih i ranjenih. Stotinu milijuna preživjelih i gladnih bez kuće i zaposlenja. Danas je takvu atmosferu teško zamisliti generacijama koje žive u miru i u zemljama s pristojnim standardom. Možda bi se za najbližu usporedbu s toliko brojnim žrtvama i razaranjem mogao iskoristiti uragan Katarina. Drugi svjetski rat prema veličini razaranja i ljudskim žrtvama mogao bi se izjednačiti s uraganom Katarina koji bi se događao pet puta tjedno, svaki tjedan od 1938. do 1945. godine. Još gore, Drugi svjetski rat dogodio se samo dva desetljeća nakon Prvog svjetskog rata u kojima su kao glavni protivnici bili Njemačka i Francuska. Ta stradanja stvorila su uvjete za radikalnu promjenu mišljenja prema suživotu u Europi i upravljanju njome.

Osnovno pitanje nakon Drugog svjetskog rata je bilo, kako Europa može izbjeći sljedeći rat? Jedno od rješenja je bilo čvršće povezivanje europskih naroda s nadnacionalnim tijelima upravljanja, u okviru Ujedinjenih država Europe (United States of Europe), kako je to nazvao Churchill. Stvaranje socijalističkog bloka na čelu sa Sovjetskim savezom i početak hladnog rata ubrzali su integraciju Europe. Opasnosti s Istoka (Sovjetski Savez i Varšavski pakt), Zapadna Europa mogla se obraniti samo ujedinjena i jaka. Ujedinjene i jake Europe nema bez uključivanja Njemačke u jedinstvenu Zapadnu Europu. Teško bi se zemlje koje su, samo desetak godina prije, bile žrtve nacističke agresije integrirale s Njemačkom da nije bilo sovjetske prijetnje i američke garancije o nadzoru nad Njemačkom. Također teško bi se prihvatilo da Njemačka industrijski, vojno i politički ojača bez njenog integriranja u nadnacionalnu europsku integraciju, čiji je konačni cilj političko integriranje. Konfrontacija - Saveznici nasuprot Sila osovine u Drugom svjetskom ratu, zamijenjena je konfrontacijom Istok-Zapad nakon rata. Stari prijatelji postali su neprijatelji, a stari neprijatelji postali su prijatelji. Pristupanje (Zapadne) Njemačke NATO-u 1955. godine, Sovjetski Savez je shvatio kao dodatnu prijetnju što je dodatno zahladnilo odnose istok-zapad i ubrzalo integriranje Njemačke, Francuske, Italije i zemalja Beneluxa.

Dugotrajna sigurnost i očuvanje mira na europskom kontinentu je osnovni motiv osnivanja Europske unije.

Zemlje koje nisu pretrpjele velike žrtve u Drugom svjetskom ratu (Švicarska, Skandinavske zemlje, Velika Britanija) nisu bile zainteresirane za ovu integraciju, osobito nisu bile voljne ući u nadnacionalnu političku organizaciju, što je od početka bila ideja Europske ekonomske Zajednice - EEZ. Ove zemlje bile su spremne samo za međusobno ekonomsko povezivanje zbog čega su i 1960. osnovale Europsko udruženje slobodne trgovine (European Free Trade Association - EFTA). Osnivači EFTA-e su shvaćali osnivanje Europske ekonomske zajednice

kao trojanskog konja prema političkoj integraciji Europe, u kojoj one tada nisu željele sudjelovati.

Kroz proteklih pedesetak godina početni oblik ekonomske integracije, nazvane Europska ekonomska zajednica, razvio se od carinske unije, preko zajedničkog tržišta do Europske unije, tj. do gospodarske i monetarne unije. Pokušaj usvajanja zajedničkog Ustava Europske unije do sada nije uspio. Temelj EU cijelo vrijeme činili su Francuska i Njemačka. U tom duetu, Francuska je imala političku snagu, a Njemačka industrijsku, odnosno, ekonomsku. Za vrijeme hladnog rata vezivao ih je zajednički cilj, opasnost s Istoka odnosno od Varšavskog pakta i bili su partneri u pripremi obrane od eventualnog napada.

U najvećoj mjeri Njemačka je do sada financirala troškove europskog integriranja. Nakon pada Berlinskog zida, ujedinjenja Njemačke i prestanka opasnosti od Istočnog bloka, osnova njihova partnerstva nestaje. Partneri postaju konkurenti.

Ideja zajedničke Europe s ciljem političkog ujedinjavanja i dalje postoji, međutim, više nije naglasak na osiguranju mira, nego se na Europsku uniju gleda kao jedno veliko ekonomsko područje. Instrument političkog ujedinjavanja Europe postaje zajednička valuta, euro i sloboda kretanja kapitala. Usvajanjem zajedničke valute smanjuju se transakcijski troškovi i nestaje tečajni rizik. Mogućnosti pristupa kapitalu se povećavaju i kamate padaju. Jeftiniji krediti povećavaju potrošnju i većina EU zemalja ulazi u deficit na tekućem računu platne bilance, što je jedan od uzroka financijske krize u EU.

Nakon pada berlinskog zida kapital preuzima ulogu ujedinjavanja Europe. Kapital preuzima dominantnu ulogu uz podršku vlastitih država. Za razliku od Sjedinjenih Američkih Država, gdje je kapital američki, u Europi on nije europski, nego se njegova nacionalna pripadnost zna. U Europi konkuriraju države, a ne kompanije. Povik "više Europe" ne znači više jedinstvenosti u EU, nego više slobode kapitalu, a veći standard građana i razvoj manje razvijenih članica će doći sam po sebi. U tu svrhu je poslužilo i uvođenje jedinstvene valute eura, iako za to nisu postojali ekonomski uvjeti. Unatoč zajedničkoj valuti sve zemlje i dalje imaju svoje Bilance (ne postoji EU bilanca), dug svake zemlje je samo njen dug itd. To dokazuje da euro nema ulogu zajedničke euronacionalne valute, nego samo služi kao sredstvo plaćanja i financijskih transakcija unutar pojedine članice eurozone, ali financijski odnosi među zemljama članicama su gotovo isti kao i odnosi s nečlanicama. Nacionalnost kapitala se jasno prepoznaje bez obzira na oznaku euro. Europska unija u postojećem eurosustavu postaje sve manje europorodica. Njene članice ne dijele istu sudbinu. Razlike se povećavaju kao i suštinske uloge pojedinih članica. Probitak jedne države ostvaruje se na teret druge. Uvođenje zajedničke valute euro olakšalo je trgovinu među zemljama pa iako imaju zajedničku valutu i pripadaju istom monetarnom području, trguju međusobno kao stranci i svaka zemlja vodi svoju trgovačku bilancu. Jedna valuta, jedno područje, a se-

damnaest bilanci. Jedinstveno tržište, jedinstvena valuta, a u međusobnim ekonomskim odnosima smo stranci. Razvijenije članice bogate se izvozom u manje razvijene. Europski sustav je očito suočen s velikim problemima vlastite izgradnje i u EU kući je potrebno uvesti drugačije odnose i poredak.

Zajednička valuta može uspješno zamijeniti nacionalne valute ako su zadovoljeni uvjeti “optimalnog valutnog područja” koji se odnose na međusobnu suradnju nacionalnih gospodarstva, usklađenost njihovih ekonomskih struktura i ekonomskih politika, približno iste efikasnosti, veliku mobilnost rada, “simetrične” šokove itd. Na taj način zajednička valuta postaje prava slika gospodarstava koje predstavlja. Grčki i njemački euro trebaju isto vrijediti. Iza grčkog i njemačkog eura treba stajati ista proizvodna vrijednost jer je novčanica jedinstvena i među njima nema razlike. Danas smo svjedoci da između efikasnosti Njemačke, Francuske, Grčke i drugih privreda postoje velike razlike, što euro kao zajedničku valutu stavlja pred velike, na trenutke se čini, i na nepremostive izazove. Mobilnost rada je mala, u Španjolskoj, npr. nezaposlenost je viša od 25%, ali se nezaposleni ne zapošljavaju u Njemačkoj ili Nizozemskoj. Povijest pokazuje da iznad jednog monetarnog suvereniteta treba postojati jedan politički, što s eurom nije slučaj. Greška je što se euro pokušava koristiti kao instrument političkog ujedinjenja Europe, iako logika nalaže suprotno: prvo političko ujedinjenje pa onda zajednička valuta. Zbog toga je grčka kriza više od grčke krize. Ona je kriza eura, ali i velika kriza na putu političkog ujedinjenja Europe. Postoji nekoliko izlaza iz postojeće situacije glede eura. Prvi je i ujedno malo vjerojatni, da se ubrza političko ujedinjenje Europe, što bi značilo značajno prenošenje nacionalnih suvereniteta na nadnacionalne institucije EU, što zemlje članice očito nisu spremne. Drugi izlaz je da se zemlje članice koje koriste euro “prisile” da zadovoljavaju ekonomske kriterije zajedničke valute, što nije samo stvar “administrativnog” ili političkog akta, nego stvarnih strukturalnih promjena koje zahtijevaju pametne politike i duge rokove. Ideja da je za spas eura nužna “fiskalna unija” je više računovodstveni nego ekonomsko-politički pristup. Stanje javnih financija je rezultat gospodarske strukture tako da se administriranjem u javnim financijama može samo prividno i na kratki rok proizvesti njihova stabilnost, ali na dugi rok to se samo može postići ukupnom ekonomskom politikom u kojoj ključno mjesto ima strukturalna, odnosno industrijska politika.

Što se tiče grčke krize ona će ubuduće, više nego do sada, poljuljati vjerodostojnost EU. Ako Grčka zadrži euro, što je sadašnji cilj, za to će morati provesti oštre reforme koje će dovesti do značajnog pada standarda grčkih građana i rasprodaje nacionalne imovine. Na neki način stanovnici ove zemlje bit će poniženi što će u budućnosti postati veliki politički problem i za Grčku i za EU. Na drugoj strani, ako grčke dugove budu pokrivali stanovnici ostalih zemalja članica, to će kroz vrijeme, kod tih ljudi stvoriti odbojnost prema Europskoj uniji.

Mišljenja smo da bi bila najmanja politička šteta izlazak Grčke iz eura i povratak nacionalne valute. Na taj način grčki građani bili bi svjesni svoje efikasnosti

i puno bolje osjećali da vlastitu sudbinu imaju u vlastitim rukama. Međutim, imajući u vidu pristup euro-političara, oni bi ovakav potez shvaćali kao vlastiti poraz, zbog čega će nastojati održati Grčku u eurozoni što je duže moguće makar na kraju troškovi, ekonomski i politički za Europsku uniju budu neusporedivo veći.

Europska unija ne suočava se samo s grčkom krizom nego s najvećom vlastitom krizom od svog osnutka. San o očekivanom skladnom, dugoročnom i usklađenom razvoju svih njenih članica sve brže nestaje. Italija, jedan od osnivača EU suočena je s velikom krizom za koju se još ne nadzire rješenje, ali je sigurno da će dugo trajati. Francuska, također, još ne uspijeva zaustaviti negativne trendove i mogla bi se uskoro naći u talijanskoj situaciji. Španjolska ima nezaposlenost preko 25% bez naznaka politike za njeno rješavanje. Irska je možda najčešće navođena kao primjer efikasnosti EU, a sada se bori kako-tako održati gospodarstvo na nogama. Mađarska koja je isticana kao primjer tranzicijske zemlje koja je dosljedno poštovala pravila pristupanja EU našla se pred bankrotom 2006. godine koji je izbjegnuto uz pomoć kredita MMF i Europske banke. To je očito samo privremeno i prividno rješenje jer se Mađarska danas nalazi vjerojatno u težoj situaciji nego prije šest godina.

Europa koja je svoje ujedinjavanje prepustila kapitalu, a ne zajedničkoj politici sve manje je jedinstvena familija. Svaka zemlja ima svoje bilance i svoje dugove. Ne postoji dug Europske unije nego svake njene članice. Briselska administracija se uzdigla iznad europskog društva. Stvara se euro-elita uz pomoć kapitala koja promovira koncept Europske unije u kojoj je kapital zaštićen, a ne dugoročni razvoj zajednice europskih naroda. Pogrešnu politiku u izgradnji Europske unije i velike dugove neće platiti niti grčke, španjolske, portugalske ili talijanske euro-elite nego narodi tih zemalja, i to postaje opasni faktor nestabilnosti i dugoročne neodrživosti Europske unije.

Europa treba ujedinjenje, ali ne u korist jednih, a na štetu drugih. Hrvatska u postojećem konceptu i postojećoj situaciji u Europskoj uniji ne može očekivati rješenje svojih problema niti ostvarivanje svojih ciljeva bez vlastite politike. Ta politika treba biti poveznica između hrvatske gospodarske situacije, geopolitičkog položaja Hrvatske i pravila i odnosa unutar EU. Takve politike nema na vidiku. Pravila EU su napravljena u skladu s interesima najvećih i najrazvijenijih. Nisu iste politike ako se rješavaju problemi na nivou razvijenosti od 10 tisuća eura po stanovniku koliko ima Hrvatska ili na nivou razvijenosti od 30 tisuća eura koliko imaju stare članice EU. Nije isti geopolitički položaj države u Skandinaviji i na Mediteranu. Isto vrijedi i za druge članice EU koje su u krizi. One nisu u krizi zato što su članice EU, nego zato što nisu u okviru europskih standarda izgradile vlastite politike kojima bi povezali na najbolji način vlastitu gospodarsku i političku situaciju s EU standardima. EU članice u krizi nisu imale jasnu politiku zaštite vlastitih ekonomskih, socijalnih i geopolitičkih interesa u okvirima EU i pokušale je ugraditi u sustav EU i na taj način sudjelovati u izgradnji zajedničke Europe.

Izgleda da je sve više-manje prepušteno briselskoj administraciji koja je, direktno ili indirektno pod utjecajem “velikog kapitala” s jedne strane i svoje odvojenosti od europske stvarnosti na drugoj strani.

U svim važnim povijesnim trenucima, za pozitivan daljnji razvoj bili su odlučujući vizionari kakvi su bili i utemeljitelji EU. Njihove ideje o razvoju zajedničke Europe su iscrpljene, a vizionare za novu etapu nadamo se da nećemo dugo čekati.

8. Hrvatska - Europska unija

Zbog vremena i prostora u kojem živimo Hrvatskoj je mjesto u EU, a Hrvatska ulaskom u EU formalno završava tranzicijsko razdoblje. Ekonomske i društvene štete koje su nastale hrvatskim tranzicijskim procesom su veće od koristi. Ulazimo u EU s vanjskim dugom većim od bruto domaćeg proizvoda i s manjom vrijednošću imovine u nacionalnom vlasništvu u odnosu na vrijeme prije tranzicije, s najmanjim radnim kontingentom u odnosu na ukupan broj stanovnika, s nezaposlenošću koja spada među najveće u Europi, s najmanjim udjelom izvoza u BDP-u od svih tranzicijskih zemalja, s iznimno neravnomjernom raspodjelom nacionalnog bogatstva i dohotka, itd. Hrvatska je jedna od rijetkih europskih zemalja koja je cijelo proteklo razdoblje pa i danas još uvijek u krizi.

Od osamostaljenja do današnjih dana Hrvatska nije uspjela izgraditi sustav državnih institucija koje bi na efikasan način rješavale hrvatske probleme i ostvarivale hrvatske ciljeve. Hrvatska nije uspjela napraviti uspješnu tranziciju iz socijalističkog društveno-ekonomskog u demokratsko-tržišni sustav, niti tranziciju iz regionalne (unutar bivše Jugoslavije) u nacionalnu ekonomiju. Sad se nalazi pred istim, ako ne i pred većim izazovom: prilagodbe sustavu Europske unije. Osamostaljenjem smo se izborili za domovinu, ali nismo uspjeli izgraditi suvremenu i efikasnu državu.

Hrvatska je uspješno zatvorila sva pregovaračka poglavlja i u najvećoj mjeri uskladila zakonodavstvo s pravnom stečevinom EU. Međutim, gospodarstvo i javni sektor nisu pripremljeni za izazove koje pred Hrvatsku stavlja članstvo u EU. Konkurentnost najvećeg dijela hrvatskoga gospodarstva je vrlo mala na zajedničkom europskom tržištu. Broj sloboda u povećanju konkurentnosti će biti puno manji unutar unije nego što je sada. Hrvatska nije izvršila analizu odnosa pojedinih segmenata gospodarstva i društvenih djelatnosti u odnosu na europske, niti je izradila strategiju i politike svog pozicioniranja i ponašanja u Uniji s ciljem povećavanja pozitivnih efekata članstva i zaštite od negativnih. To imaju sve razvijene članice EU.

Hrvatska mora slijediti politiku Europske unije, ali mora imati i vlastitu politiku prema Europskoj uniji, ali i kao članica Unije mora imati i vlastitu politiku i

prema drugim državama, međunarodnim institucijama i organizacijama. To proizlazi iz dijela zadržanog suvereniteta, ali iz odgovornosti prema vlastitom narodu i državi koja se ne može nikad prenijeti na nadnacionalne institucije.

Hrvatska ima zajedničku, ali ne i istu povijest s Europom. Kroz povijest neki narodi često su bili vladari, a neki narodi češće su bili sluge. Takvi odnosi su na kraju uvijek tragično završavali. Ne želimo da se takva povijest ponovi. U suvremenom svijetu dominacija stranog kapitala vjerojatno bi stvorila slične odnose. Kapital bi posjedovale neke zemlje, a druge zemlje bi bile pretvorene u izvor jeftine radne snage.

Fondovi Europske unije su značajna pomoć razvoju i povezivanju pojedinih zemalja članica. Njihov značaj za gospodarski rast i društveni razvoj je velik, ali ne toliko velik koliko se to u javnosti misli. U svakom slučaju dobro je iskoristiti svaki mogući cent iz EU fondova, međutim ta sredstva predstavljaju manji dio ukupnih investicija u zemlji. Razvoj Hrvatske će dominantno odrediti struktura ukupnih hrvatskih investicija, a ne sredstva iz EU fondova. Strukturu investicija određuje vlastita politika. Ako Hrvatska bude imala lošu politiku, onda ni sredstva iz EU fondova neće biti od velike koristi za razvoj Hrvatske. S dobrom politikom Hrvatska bi se, na temelju domaćih investicija, vrlo dobro razvijala i u slučaju da nema EU fondova i da nije članica EU.

Najveći dio hrvatske politike i veći dio hrvatskih građana vide rješenje hrvatskih problema i ostvarivanje hrvatskih ciljeva članstvom u EU. U hrvatskom društvu stvorena je slika o Europskoj uniji kao o jednoj jedinstvenoj, skladnoj i idiličnoj obitelji koja se o svakom svom članu nesebično brine. Ta slika nije u potpunosti točna. Način integriranja zemalja i sustav Europske unije se prihvaća kao nepogrešiv i savršen, a očito je da on ima mnogo manjkavosti i da ga treba mijenjati i izgrađivati. Apriori prihvaćanje "europskih" rješenja kao savršenih za rješenje vlastitih problema i ostvarivanje vlastitih ekonomskih, socijalnih i geopolitičkih ciljeva bit će potpuno pogrešno i za Hrvatsku vrlo štetno. Članstvo u EU za Hrvatsku bit će korisno ako se ona aktivno uključi u izgradnju jedinstvene Europe. To ne mogu raditi "lucidni" i spretni politički pojedinci i "čarobnjaci", nego se to samo može postići pomoću izgrađenog sustava unutar hrvatske države koji će biti potpora u tim aktivnostima hrvatskim političarima.

Na kraju valja, ne kao manje važno, nego naprotiv, naglasiti dva veoma aktualna momenta za hrvatsku ekonomsku politiku.

Prvi se odnosi na urgentnu potrebu modela napuštanja modela ekonomskog neoliberalizma i nastavljanja već davno započete reforme kapitalizma, u smjeru daljnjeg razvitka društva blagostanja. Europa, a samim time i Europska unija mora u svim segmentima zadržati vodeću ulogu u nastavku reforme kapitalizma. To je bila i ostala njena povijesna zadaća.

Drugi moment se odnosi na prijeku potrebu transformacije atipičnog modela gospodarstva na kome se u proteklom razdoblju razvijala Hrvatska kao samostalna država, a koji se temeljio na razvitku trgovine, potrošnje i uvoza, u tipični model s osloncem na proizvodnju, štednju, investicije i izvoz.

Transformacija tipičnog u atipični model gospodarenja i razvitka imala je po prirodi stvari za posljedicu deindustrijalizaciju.

Transformacija atipičnog u tipični model gospodarenja imat će, po prirodi stvari, za posljedicu reindustrijalizaciju hrvatskoga gospodarstva, na temelju novih znanja, tehnologija i inovacija, što je bitan preduvjet daljnjeg razvitka u smjeru postindustrijskog društva.

Ekonomska politika mora jasno definirati ciljeve i uvjete razvoja. Ekonomski razvitak je cilj. Ekonomska stabilnost cijena i tečaja je uvjet.

9. Zaključak

Svijet, Europska unija i Hrvatska suočeni su s velikim izazovima krize u gospodarskim i društvenim sustavima. Razlozi su raznoliki i nakupljali su se u različitim oblicima i različitim dijelovima zemaljske kugle kroz proteklo vrijeme, a najviše kroz proteklih sto i pedesetak godina.

Prvi od razloga je industrijska revolucija i njene revolucionarne promjene koje je unijela u gospodarski i društveni život i stvorila industrijsku civilizaciju koja je danas na zalasku. Sve više smo svjedoci stvaranja elemenata nove civilizacije: nove tehnologije, nove energije, novih organizacijskih oblika, nove ideologije itd. koja za svoj razvoj traži drugačiji sustav.

Prvi svjetski rat je izvršio veliki utjecaj na zemljopisnu kartu svijeta stvaranjem najvećeg broja novih zemalja, a nakon Drugog svjetskog rata stvoren je novi svjetski politički, ekonomski i finansijski sustav. Promjene koje su se u međuvremenu dogodile u gospodarskim, društvenim i geopolitičkim odnosima među zemljama traže drugačiji sustav.

Tehnološka revolucija proteklih pedesetak godina stvorila je nove tehnologije, nove materijale, nove industrije, brže i veće komunikacijske i transportne sustave, što je u vremenskim dimenzijama smanjilo udaljenosti suprotnih točaka na zemaljskoj kugli. Uz to međunarodni sporazumi o uklanjanju prepreka većoj suradnji među zemljama, ubrzali su globalizacijske procese i smanjili uloge nacionalnih država.

Padom socijalizma neoliberalizam je dobio krila i postao društveno-ekonomski sustav koji je proteklih dvadesetak godina dominirao, a proces globalizacije

se dodatno ubrzao. Postojeći svjetski politički i gospodarski sustav, međunarodne institucije i organizacije odgovara međunarodnom sustavu, a postojeća situacija traži globalni sustav, globalne institucije i organizacije.

Kapital je postao pokretač svega i svrha svega. Kapital je postao cilj, a ne sredstvo povećanja bogatstva društva i održivosti života na zemaljskoj kugli. Industrijska revolucija, tehnološki napredak i globalizacija povećale su dominaciju kapitala i povećavale nejednakost unutar gotovo svake države i između država i različitih dijelova svijeta. Takvi procesi su rezultirali današnjom krizom koja će zasigurno obilježiti prvu polovicu dvadeset i prvog stoljeća.

Svjetski, europski i hrvatski društveni i gospodarski sustavi su postali složeni i došli su u krizu. Složeni sustavi više manje dobro funkcioniraju dok se razvijaju. Međutim, povijest nas uči da gotovo nikad ne postoje spremni efikasni mehanizmi i politike koji bi se aktivirali u slučaju značajnijih problema u složenim sustavima s ciljem njegove zaštite. Velikim krizama započinju procesi složenih sustava koji se nikada ne obnavljaju, nego pod utjecajem različitih okolnosti nastaju novi sustavi. U sljedećih nekoliko godina vidjet ćemo da će sadašnja kriza biti takva.

Dugoročno rješenje sadašnje svjetske, europske i hrvatske krize ne nalazi se samo u nekim promjenama u postojećem sustavu koji je i doveo do krize, nego u otpočinjanju procesa izgradnje novog sustava koji će uvažavati sve promjene koje su se dogodile u tehnologiji, ekonomiji, financijama, društvenim odnosima i geopolitici s jasnim ciljem stvaranja ekonomski efikasnog i socijalno odgovornog i pravednog sustava. Jedino na taj način stvorio bi se put izlaska iz sadašnje krize i stvorili uvjeti za puno dugoročniju gospodarsku i socijalnu stabilnost i sigurnost.

Hrvatska ne može riješiti svoje probleme i ostvariti svoje ciljeve pojedinačnim potezima i parcijalnim mjerama. Hrvatska treba cjelovitu koncepciju razvoja koja će uvažavati postojeću situaciju u zemlji i u globalnom okruženju, u kojoj će se iskoristiti dostignuća cjelokupne znanosti.

Literatura

1. Armingeon, K., Beyeler, M., eds. (2004.), *The OECD and European Welfare States*, Cheltenham: Edward Elgar.
2. Baletić, Z., (2009.), "Krizna i antikrizna politika", u knjizi *Krizna i okviri ekonomske politike*, Zbornik radova, Razred za društvene znanosti, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Hrvatske i Hrvatski institut za financije i računovodstvo, Zagreb, srpanj 2009.
3. Bogomolov, O., (2010.), "Pouka globalne krize", *Ekonomski pregled* br. 5-6.

4. Castles.F.G., et al., Ed, (2010.), *The Oxford Handbook of the Welfare State*, Oxford University Press.
5. Gligorov, V., (2007.), "Transition, Integration and Development in Southeast Europe", *Ekonomski pregled* (58), 5-6: 259-304.
6. Huber, E., Stephens. J.D., (2000.), *Development and Crisis of the Welfare State*, The University of Chicago Press.
7. Jurčić, Lj., (2005.) "Ekonomski razvitak, investicije, fiksni kapital i ekonomija i politika tranzicija", *Ekonomski pregled*, br. 5-6.
8. Jurčić, Lj., Vojnić, D., (2011.), "Quo Vadis Croatia - Hrvatska na putu u Europsku uniju", *Zbornik radova, 19. tradicionalno savjetovanje Hrvatskog društva ekonomista*, Opatija.
9. Jurčić, Lj., (2010.), "Financijska kriza i fiskalna politika", *Ekonomski pregled*, br. 5-6.
10. Jurčić, Lj.,(2010.) , "Hrvatska – atipičan model gospodarenja", *Ekonomski pregled*, br. 12.
11. Jurčić, Lj., (2011.), "Država blagostanja", *MadeIn, ožujak*, 2011.
12. Jurčić, Lj., Teodorović, I., (2011.), "Global Crisis, recovery and the Changing World", *Ekonomski pregled*, br. 5-6.
13. Jurčić, Lj., (2011.), "The European Union and the SEE Countries", u *South-East Europe and the European Union - Looking Ahead*, Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb.
14. Jurčić, Lj., Vojnić, D., (2011.), "Latentna kriza kapitalizma" u *Zbornik radova, Ekonomska politika Hrvatske u 2012. godini*, Hrvatsko društvo ekonomista.
15. Kremer, M., (2007.), *How Welfare States Care: Culture, Gender and Parenting in Europe*, Amsterdam University Press.
16. Kolodko, Grzegorz (1998.), "Economic Neoliberalism Became Almost Irrelevant". *Transition*, Washington, World Bank.
17. Mesarić, M., (2010.), "Kruži li bauk socijalizma ponovo Europom i svijetom? (Je li socijalizam poželjna i realna alternativa neoliberalnom socijalizmu?)", *Ekonomski pregled*, br. 5-6.
18. Mesarić, M., (2008.) *XXI. stoljeće, Doba sudbonosnih promjena*, Zagreb.
19. Polin, R. (2009.), *Tools for a New Economy: proposals for a financial regulatory system*, *Boston Review*, January/February.
20. Skidelsky, R. (2011.), *Keynes - Povratak velikana*, Algoritam, Zagreb.
21. Vojnić, D., Jurčić, Lj., (2010.), "Quo Vadis Croatia", *Zbornik radova, 17. tradicionalno savjetovanje Hrvatskog društva ekonomista*, Opatija.

22. Vojnić, D., (2010.), “Krizna suvremenog kapitalizma (s posebnim osvrtom na krizu realnoga socijalizma i samoupravnoga socijalizma)”, *Ekonomski pregled*, (61), 5-6.
23. Vojnić, D., (2004.), “Tržište: prokletstvo ili spasenje”, *Ekonomski pregled*, (55), 9-10.
24. World Bank (2010.), *Global Economic Prospects: Crisis, Finance and Growth*.
25. IMF (2009.), *Initial Lessons of the Crisis*.